

УДК 316.7

Букреєва, І., Чичановський, І., Коваленко, О. (2023). Українська нація: формування чи відновлення ідентичності? *Соціологічні студії*, 1(22), 6–14. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2023-01-06-14>

Українська нація: формування чи відновлення ідентичності?

Ірина Букреєва –

*канд. філософ. наук, доцент
кафедри соціології та філософії,
МДПУ імені Богдана Хмельницького*

Iryna Bukrieva –

*PhD in Philosophy, Associate Professor,
Department of Sociology and Philosophy,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University, Zaporizhzhia,
Ukraine.*

ORCID: [https://](https://orcid.org/0000-0002-7444-8321)

orcid.org/0000-0002-7444-8321

E-mail: irina.bukreeva@ukr.net

Ігор Чичановський –

*старший викладач кафедри соціології
та філософії, МДПУ імені Богдана
Хмельницького*

Ihor Chychanovskiy –

*lecturer, Department of Sociology
and Philosophy, Bohdan Khmelnytsky
Melitopol State Pedagogical University,
Zaporizhzhia, Ukraine.*

ORCID: [https://](https://orcid.org/0009-0001-6235-9831)

orcid.org/0009-0001-6235-9831

E-mail: chichanovskiy08@gmail.com

Олександра Коваленко –

*магістр соціології, МДПУ імені Богдана
Хмельницького*

Oleksandra Kovalenko –

*Master of Sociology, Bohdan Khmelnytsky
Melitopol State Pedagogical University,
Zaporizhzhia, Ukraine.*

ORCID: [https://](https://orcid.org/0009-0003-4862-1340)

orcid.org/0009-0003-4862-1340

E-mail: sashakoval2514@gmail.com

DOI: 10.29038/2306-3971-2023-01-06-14

Received: April, 2023

1st Revision: May, 2023

Accepted: June, 2023

У статті здійснено спробу наукової рефлексії передумов та смислових причин російської агресії, які полягають у намаганні нівелювати українську ідентичність як визначальну засаду існування й розвитку нації. Зазначено, що ідея руйнування всього українського триває століттями, обираючи ті чи інші форми та методи гібридної війни. Одним із її інструментів був штучно створений комплекс меншовартості, який утілювався через політику русифікації. Російсько-советська імперія намагалася знищити українську мову, багату палітру культури, підмінити й переписати історію. Щоб відновити національну ідентичність, потрібно реанімувати історичну пам'ять, яка формує й історичну свідомість, і культурний код нації. Саме вони є свідченням того, що ми одна нація, зі своєю територією, культурою та героями.

Щоб реалізуватися й посісти чільне місце серед народів світу, українцям потрібні предмети гордості сучасності з технологічної, наукової, інформаційної чи економічної сфер, які були б прогресивними та характеризували Україну як постмодернову й інноваційну державу.

Ключові слова: російсько-українська війна, національна ідентичність, історична пам'ять, культура, свідомість.

Bukrieva Iryna, Chychanovskyi Ihor, Kovalenko Oleksandra. Ukrainian Nation: Formation or Revival of Identity? The article attempts to scientifically reflect the prerequisites and semantic causes of Russian aggression, which lie in an attempt to level Ukrainian identity as the determining basis for the existence and development of the nation. The idea of destroying everything Ukrainian has been dragging on for centuries, choosing different forms and methods. One of its tools was an artificially created inferiority complex, which was embodied through Russification.

The Russian-Soviet empire tried for centuries to destroy the Ukrainian language, limiting the publication of books, modifying words and terms. Even during independence, there was a politicization of the language issue. The Ukrainian culture was also distorted, which the empire showed as primitive. The real history was replaced by pseudo-historical facts, which said that the Ukrainians do not have their own elite.

To restore national identity, it is necessary to revive the historical memory that forms the historical consciousness and cultural code of the nation. It is they who testify that we are one nation, with its own territory, culture.

In order to realize themselves and take their place among the peoples of the world, Ukrainians need objects of modern pride from the technological, scientific, information or economic spheres that would be progressive and characterize Ukraine as a postmodern and innovative state.

Key words: Russo-Ukrainian war, national identity, historical memory, culture, consciousness.

ВСТУП

Питання національної ідентичності набули особливої ваги в українському суспільстві з початком повномасштабної російської агресії. Навіть у 2014 р., коли росія анексувала український півострів Крим та окупувала частину Донецької й Луганської областей, ідентичність не викликала такого гострого обговорення в публічній площині, що пов'язано з гібридними технологіями, які використовувалися Кремлем на першому етапі війни (26 лютого 2014 – 23 лютого 2022 рр.). Силовий складник, що приносив смерть та матеріальні руйнування, у цей період діяв у просторово обмежених, локальних вимірах. Ще у 2020 р., після шести років гібридної війни, близько 40 % українців ще шукали свою ідентичність. Більшість ідентифікували себе, передусім, як громадяни України (61,7 %), але чимало – як жителі якогось села, міста, області (27,4 %), а ще невелика частина бачила себе громадянами колишнього СРСР (3,4 %) (Ідентичність: як зрозуміти..., 2023).

Але вже 24 лютого 2022 р. росія розпочала віроломну конвенційну війну проти України з ознаками геноциду: від руйнування політичної та соціальної систем до знищення культури, мови й, урешті-решт, безпеки, свободи, здоров'я, гідності та життя людей (Огречук, 2022).

Як декларують самі загарбники, Україна неможлива як національна держава, а українці – це антируська конструкція, яка не має власного змісту. Тому денацифікація України – це її неминуча деукраїнізація й деєвропеїзація. Покарання українців – це тягар війни, перевиховання, яке досягається ідеологічними репресіями (придушенням), жорсткою цензурою не лише в політичній сфері, а й обов'язково у сфері культури та освіти. Це концепція знищення Української держави й української ідентичності (Bukrieva, & Afanasieva, 2022). Палають будинки, лікарні, школи, зруйновано села та міста, гинуть жінки й діти, мільйони людей стали вимушено переміщеними особами та біженцями, тисячі перебувають у полоні й піддаються нарузі та катуванням. Ці дії, що ніяк не можна було уявити у ХХІ ст., американський історик О. Мотиль назвав «винятковим актом дикості» (Motyl, 2022). Така тотальна агресія викликала глибинний злам у масовій свідомості українців, які збагнули себе не лише як люди, які об'єдналися для відсічі агресору, але і як спільнота, що має свої життєві смисли, цінності безвідносно до станової, етнічної, релігійної та політичної визначеності. Візія цієї війни для українців – збереження національного ареалу на карті сучасного світу, боротьба за свою культуру, що продукує і наш світогляд, і цінності, і націю, і державу, і народ як такий. Усвідомлення існування себе на межі між життям та зникненням проявило справжню екзистенцію українців як унікального, самобутнього, самодостатнього народу й політично зрілої нації, про що свідчать і сучасні дослідження. Зокрема, Ольга Онуч зазначає, що з початком повномасштабної війни українці згуртувалися навколо як етнічної, так і громадянської ідентичності, громадянського обов'язку й прodemократичних цінностей (Onuch, 2022). Українці переосмислили уявлення про самих себе, які були сформовані впродовж тривалого історичного досвіду, звернулися до своєї ідентичності як природної основи культурної системи.

Тому **метою** цієї наукової розвідки є наукова рефлексія передумов та смислових причин російської агресії, які полягають у намаганні нівелювати українську ідентичність як визначальну засаду існування й розвитку нації.

1. АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ З НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ

Особливостей національної ідентичності, впливу безпекових факторів на її формування за останні роки стосується чимало наукових робіт, дискусій і публічних виступів. Так, у працях Л. Нагорної, О. Богомолова, С. Данилова, І. Семиволоса, Г. Яворської проаналізовано соціокультурну значущість ідентичності нації; у дослідженнях Є. Магди, М. Степико, Т. Черненко та інших визначено роль української ідентичності в побудові національної держави й протидії російській агресії, деконструкції міфів гібридної війни. Р. Кириченко та С. Сальнікова у своїх наукових розвідках визначили методи й форми російської пропаганди з нівелювання української ідентичності та державності.

Актуальні безпекові (внутрішньополітичні й геополітичні) проблеми сучасної політики історичної пам'яті України відображені в аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень України. Результати соціологічних спостережень зі змінами в українському суспільстві та його підсистемах унаслідок агресії РФ, зсуви в настроях, очікуваннях, ціннісних орієнтаціях громадян, соціально-психологічному стані населення розглянуто в колективній монографії Інституту соціології НАН України «Українське суспільство в умовах війни. 2022» (Любива, 2022). У низці публікацій увагу приділено формуванню громадянської ідентичності українців, пов'язаної з проєвропейськими продемократичними орієнтаціями на сучасному етапі (див., зокрема: Onuch, 2023; Veira-Ramos & Liubyva, 2020; Salnikova et al., 2022; Dembitskyi, et al., 2022).

Проте ідеї, джерела, смислові фактори, світоглядні засади цієї війни лише почали осмислюватися науковою спільнотою й потребують не лише наукових дискусій, але й широкого публічного обговорення.

2. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ СТАТТІ

Національна ідентичність – це синкретичний феномен, що містить у собі елементи і культурної ідентичності (виникають унаслідок дії етнокультурних чинників, сформованих протягом тривалого часу: історична пам'ять, культура, мова, релігія), і громадянської (ґрунтується на домовленостях щодо норм соціально-політичного співіснування) (Богомолів та ін., 2005, с. 80–82). Більш детально розкриває поняття «національна ідентичність» Л. Нагорна. На її думку, це – «широкий комплекс індивідуалізованих і неіндивідуалізованих міжособистісних зв'язків та історичних уявлень, який становить основу самоідентифікації окремих осіб та груп людей із певною нацією як самобутньою спільнотою, що має свою історію, територію, мову, історичну пам'ять, культуру, міфи, традиції, об'єкти поклоніння, національну ідею» (Нагорна, 2005). Тобто ідентичність має властивість відтворення базових соціокультурних цінностей людей, світоглядних смислів, поглядів на світ, детермінованих традицією культурного та духовного розвитку, які сприймаються й артикулюються більшістю громадян країни. Значну частину ідентичності народу-нації становить історична та культурна пам'ять, свідомість, які закладають етноментальний ґрунт для наступних поколінь. Історична пам'ять є успадкуванням минулого досвіду, що проявляється у вигляді історичної свідомості народу і є важливим чинником формування свідомості національної. Відновлення спільної історичної пам'яті про події, діячів, героїв сприяє усвідомленню нацією своєї сутності. Визначаючи ідентичність, мусимо усвідомлювати, що історія, пам'ять і культура, взаємозумовлені й взаємозалежні.

Тому сучасна російська агресія стосовно України є продуктом попередньої історії, до якої потрібно звернутись у пошуках її смислових причин. Їх можна віднайти в попередніх вікових відносинах із російською імперією, які тривають доволі довго, ще з XVII ст. У них ніколи не було партнерства та симетрії: із боку росіян завжди простежувалися намагання домінувати, зверхність, приниження українців; з українського ж – різні спроби опору або пасивне пристосування до життя в імперії.

Імперська політика ґрунтувалася на силі, страху й залякуванні народів-васалів, які вона підкорила, а відносини – на домінуванні «висококультурного, розвиненого» центру над «низькокультурною, відсталою» периферією. Цю ідеологію насаджувала імперська пропаганда, яка штучно створила комплекс меншовартості в українців, що виступав інструментом маніпулювання їхньою свідомістю. Дослідники Роман Кириченко та Світлана Сальнікова зазначають, що через пропаганду підконтрольних ЗМІ російська держава узаконювала свої неправомірні дії як для зовнішньої, так і для внутрішньої аудиторії (Kurychenko, & Salnikova, 2022, p. 175).

Щоб принизити українців і звести нанівець їх значення, росія намагалася стерти українську національну ідентичність. Для цього вдавалася до різноманітних методів та форм зміни генетичного коду нації, здійснюючи з часів російської імперії й до кінця існування сср цілеспрямовану політику русифікації як засобу культурної асиміляції українського народу.

Передусім, це знищення мови, у якій акумулюється історична пам'ять народу. У цивілізованих, політично зрілих державах національна мова є показником розвинутого, зрілого й самодостатнього суспільства (Тарапон, Потапенко, 2021). Починаючи з XVII ст., у російській імперії за наказами царів спалювали книги українського друку, обмежували книгодрукування українською, що знизило рівень освіти та науки в Україні, національний дух у культурі, побуті, суспільних відносинах. Петро I примусив скоротити чисельність студентів Києво-Могилянської академії майже вдесятеро, а кращі науково-просвітницькі сили вимушені були перебраться з Києва до москви. Серед них такі діячі, як Інокентій Гізель, Лазар Баранович, Дмитро Ростовський (Туптало), Стефан Яворський, Феофан Прокопович, Симеон Полоцький та багато інших¹. Вони відіграли головну роль у розвитку культурного життя тодішньої москві. «Українці принесли з собою всю свою велику культуру, її вплив відбився на москві на всьому житті: будівлі, малюванні, одягу, співах, музиці, звичаях, на праві, літературі і навіть на самій московській мові. Все життя складалося тоді так, що ставало не можливим прожити без українця. Всяких ремісників доставали з України» (Огієнко, 1918, с. 121). «Стара московська культура в часи царювання Петра вмерла; та культура, яка відтоді живе й розвивається в москві, є органічним продовженням не московської, а київської, української культури» (Огієнко, 1918, с. 125).

За часів сср пропаганда багато розповідала про розквіт націй та рівноправність мов у радянському союзі. Утім, у реальності в тій державі лише російська мова була кращою за інших, і «наймогутнішою», і «найбагатшою». Насправді ж радянський уряд запровадив політику русифікації – штучного зближення «братніх» мов – української та білоруської – із російською. Було заборонено українські термінологічні словники, на які наклали тавро «націоналістичних», письменників засуджували «за відрив української мови від російської». Кінцевою метою мала стати реалізація проєкту «триєдиного російського народу» (Масенко, 2022), де є одна уніфікована мова – руська.

Уже й за часів незалежності України навколо мовного питання тривали та тривають справжні дебати. Понад 30 років відбувається тенденція політизації мовної проблематики, на якій спекулювали державні й політичні еліти, роздуваючи фейк про нібито утиски російськомовного населення, штучно роз'єднуючи суспільство за мовною ознакою. Це, зі свого боку, посилювало процеси небажання вивчати державну мову як пересічними громадянами, так і посадовцями. Більше того, за допомогою пропаганди сформовано та нав'язано штучну проблему дискримінації російськомовного населення, ефемерний страх перед загрозою «бандерівщини» (Магда, 2014, с. 140). Мова була елементом гібридної війни росії, спрямованої на нищівну ерозію основних цінностей співіснування українського суспільства, його гармонії, плюралізму й багатокультурності. Штучне загострення мовного питання щоразу посилювалось у часи передвиборчих перегонів, що сповільнювало становлення демократичних цінностей на національному рівні та паплюжило імідж нашої країни на міжнародній арені.

Спотворювалася й автентична українська культура, яка має глибокий сенс та естетику. Нашому народному мистецтву притаманні виплекані віковими світоглядними традиціями символізм і метафорика, які наші пращури закладали чи не в кожную деталь свого побуту. Ритуали, звичаї, обряди, одяг та начиння імперська машина презентувала в такому вигляді, що вони втрачали свою цінність і виглядали як безглузді й примітивні. Наприклад, замість символічного орнаменту вишиванок, показували сорочки зі стилізованими квітами, а замість весільних обрядів і глибинних сенсів традицій, релігійних свят – акцентували увагу лише на застіллях, на салі й горілці. Широка та багатогранна палітра культури була знецінена, проте зберіглась у колективному несвідомому як генетичному коді народу. Він проявляється в системі символів як носіїв інформації, які розшифруватимуть наступні покоління. Вони ідентифікують країну, виконують об'єднавчу функцію всередині України, а репрезентативну – за її межами як своєрідну візитівку нації для виходу у світ.

¹ Див.: Воротиленко, М. (2013). *Хронологія «братніх» взаємовідносин України та Москві*. Ч. 2. Отримано 14.01.2023 з <https://narodna.pravda.com.ua/history/52773407823fa/>

Водночас навіть за всі роки незалежності українська культура не відродилась і не оформилася повною мірою та ще не є впізнаваною у світі. Саме тому ми й досі самоідентифікуємося на основі поваги до традицій і культури. За результатами фокус-групового дослідження «Хто ми? Портрет українців очима українців», що проводився Українським інститутом майбутнього спільно із соціологічною компанією «Нью Імідж Маркетинг Груп» у червня 2021 р., ключовими символами для українців є Прапор, Гімн та Герб, в історичній площині – козацтво, Київська Русь, Богдан Хмельницький; серед визначних постатей – Тарас Шевченко, Леся Українка, Ліна Костенко, а символами у ХХ ст. є революції (у т.ч. Гідності), Майдан, Незалежність і свобода. Українці не мають та не шукають, чим пишатися поза культурною площиною. Перемоги країни за 30 років респонденти вбачають лише в подіях, які сприяли підняттю патріотизму, українського духу, потягу до європейських цінностей: Майдан, революція Гідності та сама Незалежність. Тож усі символи та приводи для гордості пов'язані з історичною й культурною пам'яттю, тому українців можна сміливо назвати «фундаменталістами» (Хто ми? Портрет..., 2021). І, вочевидь, ці події-гордощі потрібно також оцінювати як намагання подолати комплекс меншовартості, відродити культурний код нації та презентувати його світу. Нація повинна бути впізнаваною.

Імперія підмінювала й справжню історію псевдоісторичними фактами, знаходячи «підтвердження» того, що Україна – це частина росії, а українці – малороси, які не мали власних державних інститутів і неспроможні побудувати державу. На думку академіка Ю. Римаренко, «Підміна пам'яті – це чи не найбільший злочин тоталітарного режиму» (Римаренко, 1995, с. 143). Апофеозом цієї імперської ідеї стало правління путіна, який дозволяє собі говорити, що Україна – «штучне утворення», «геополітичний проєкт», що вона «скроєна з клаптиків». Примусове нав'язування штучних історичних фактів нівелювало історичну пам'ять як важливого чинника національної ідентичності. І справа не в тому, що український народ не пам'ятає дат історії, а в тому, що вони перестали впливати на його думки, почуття, вчинки. Бо, зі слів О. Сокирко, дуже багато світоглядних речей, котрі заважають нам усвідомлювати себе самодостатніми й повноцінними, перебувають у сфері мислення та сприйняття, зокрема історичної інформації (Віхров, 2021). Історична пам'ять та національна ідентичність взаємозалежні й детерміновані протягом розвитку та становлення цивілізаційних націй світу. Ця кореляція виражена Т. Кузьо: «Немає пам'яті – немає ідентичності, немає ідентичності – немає нації» (Kuzio, 1998, с. 134).

Упродовж століть нам нав'язували певне бачення самих себе. Імперська ідентичність – як би вона себе не називала – чи то росією, чи то радянським союзом, – утілювала ідеологічну догму про притаманну українцям безелітність, що сформувало в нас бачення себе як винятково сільського народу, який не може продукувати високоінтелектуальні, культурні, інформаційні, науково-інноваційні продукти, що можуть конкурувати з відповідними світовими досягненнями. Відсутність знань про свою еліту в минулому сформувала комплекс меншовартості в сучасного українця. Найвидатнішими українцями всіх часів і народів вважаються Тарас Шевченко, Леся Українка, Богдан Хмельницький, тобто ті постаті, кого дозволяла висвітлювати радянська історіографія, яка визнавала еліту за Україною лише за часів Київської Русі як «колиски трьох братніх народів». Але, окрім них, у нашій державі є ще багато історичних постатей, якими варто пишатися. За радянських часів їхні імена та праці табуовано, бо від видатних особистостей є прямиий місток до власної державності. І досі як культурна, духовна, наукова, так і політична, державна еліти залишаються білями плямами і нашій історії. «... козацьку еліту ми поки що знаємо дуже погано – приблизно на рівні генеалогічних студій, а не як дієвий політичний клас, як соціальну спільноту, заряджену певними ідеологіями та корпоративними практиками. Те саме стосується й еліти річпосполитського часу, й часів Великого князівства Литовського, та й руських еліт класичного Середньовіччя» (див. у Віхров, 2021)).

Так, мало хто з українців знає, що перша у світі правова пам'ятка, котра обґрунтовує можливість існування парламентської демократичної республіки, була написана в 1710 р. українцями й увійшла в історію як Конституція Пилипа Орлика. Оригінал першої сторінки Конституції зберігається в Національному архіві Швеції. Остання сторінка україномовного документа – у російському державному архіві давніх актів (м. Москва) з оригінальним підписом Пилипа Орлика та печаткою Війська Запорозького. Прогресивне людство зберігає пам'ять про Пилипа Орлика насамперед як про автора

першої в історії людства конституції демократичного суспільства. Історики мають різні думки щодо того, чи був цей документ конституцією в сучасному розумінні цього слова, чи прогресивним твором, який випередив свій час, адже перші конституції в Європі та США з'явилися лише сімдесят років потому.

Аналогом реформи децентралізації в Україні було Магдебурзьке право як приклад європейської класичної культури самоврядування. Організація міського життя за магдебургії є актуальною в контексті діяльності сучасних органів самоврядування та управління громадою. Зараз конче потрібне переформатування міських громад за новими формами співжиття, спілкування з прогресивними лідерами та суспільною свідомістю.

Радянський період в історії був найжорстокішим. Широкому загалу майже не відомі долі й творчість діячів «розстріляного відродження» – літературно-мистецького покоління 20-х – початку 30-х рр. в Україні, які дали високохудожні твори в галузі літератури, живопису, музики, театру і які були знищені тоталітарним сталінським режимом. За найменший відступ від «руської культури» людей звинувачували в «націоналізмі», висилали в катівні, знищували.

А чого варті «маніпуляційні наративи, як у випадку з Малевичем, Гоголем чи Корольовим, яких фактично «приватизували»; замовчування історії національно-визвольних рухів; сотні тисяч вивезених до росії або проданих радянською владою за кордон творів мистецтва, серед яких – і безцінні археологічні знахідки, і мозаїки зруйнованого Михайлівського Золотоверхого, і шедеври європейського та азійського мистецтва з Музею Ханенків» (Ткаченко, 2021). За словами Ярослава Дашкевича, «українців, які проявилися як нація в XI–XII ст., а можливо й раніше, оголосили “малоросами” й узялися втовкмачувати цю версію всьому світові» (Дашкевич, 2011).

Однією з форм повернення історичної пам'яті є процес декомунізації як системи заходів, спрямованих на звільнення від впливу та наслідків комуністичної та імперської російської ідеології в усіх сферах життя країни й суспільства. Наймасштабніша частина цього процесу пов'язана з перейменуванням назв міст, сіл, містечок, вулиць, установам пам'ятників українським видатним діячам. Передусім, сенс декомунізації полягає у відтворенні картини минулого, закладеної в нашу ідентичність. Бо всі речі, матеріальні та нематеріальні, які нас оточують, формують світогляд, картину світу, визначають суспільні й повсякденні практики. Значну роль у відтворенні історичної пам'яті відіграють символи, наративи, особистості, конкретні об'єкти, знаки, культурні та духовні образи, пов'язані з особливими місцями, історією, видатними подіями тощо. Як слушно зауважують українські науковці Михайло Степико й Тетяна Черненко, «українська окремішність має забезпечити появу загальноукраїнських смислів, значень, світоглядної парадигми, цілісності культурного простору – усього того, що об'єднується концептом «ідентичність» (Степико, Черненко, 2017).

Такі окремі елементи становлять предмет гордощів, через які може реалізовуватись ідентичність. Вони повинні бути загальнозначущими, такими, що визнаються широким співтовариством і, як наслідок, є символічним капіталом суспільства. Через них відтворюються візії минулого, доносяться сенси до широких верств суспільства.

Тому нинішня війна з росією не лише та не стільки за території, як за ідеологію, світогляд, цінності, соціальні й моральні норми, стиль життя, які пануватимуть на цих територіях.

ВИСНОВКИ ТА ДИСКУСІЇ

Без відтворення справжньої історичної пам'яті неможливе формування стійкої національної ідентичності та реалізації ідеї нації на основі цінностей українства. Століття поневолення й бездержавності в складі російсько-советської імперії знищували мовно-культурну самобутність як основу націєтворення. 300-річне колоніальне становище України дає про себе знати й на сучасному етапі. Намагаючись справдитися, відродити свою культуру, українці й досі ідентифікують себе за допомогою символів, які бачимо в сивій давнині та пов'язані з традиційною культурою. Проте, щоб українцям відбутися як сучасній нації, картина минулого, закладена в нашу ідентичність, повинна позбавитися білих плям історії. І це стосується не лише репресій, Голодомору, депортацій, але й повернення позитивних сторінок історії, де наша країна була на висоті, у славі. Потрібно згадати імена наших героїв, які прославляли народ, культурних, політичних діячів, гетьманів, полководців, науковців, митців, письменників, спортсменів й ін. На нашу думку, українську національну ідентич-

ність треба не формувати, а реанімувати. Світоглядна картина повинна враховувати широку різноманітну палітру минулого, починаючи від побутової й закінчуючи високою культурою. Це буде одним із кроків на шляху подолання меншовартості. Бо без знання справжніх минулих здобутків і перемог неможливо відтворити повноцінну історичну пам'ять, а отже, українці не повернуть національне в націю, а ідентифікаційні символи не стануть візитівками для світу.

Проте нація не може жити лише минулим. Знати й прийняти минуле треба для побудови майбутнього. Щоб реалізуватися та посісти чільне місце серед народів світу, українцям потрібні предмети гордості сучасності. Але серед ключових символів українці не називають сучасних – ані наукових винаходів, ані матеріальних здобутків, культурних досягнень тощо. Хоча такі продукти для гордоців у українців є, як-от: найбільший у світі літак «Мрія», транспортні гіганти «Руслан».

Проте вони не стверджуються як національно визначні, ані за допомогою засобів масової інформації, ані держави, яка не займалася пропагандою тих подій, речей і досягнень, які могли б стати основою для національної гордості. Державно-політичні діячі не пропонують ніяких кардинальних змін, предметів, продуктів для гордоців із технологічної, наукової, інформаційної чи економічної сфер, які були б прогресивними й характеризували країну як постмодернову та інноваційну.

Водночас для реалізації національної ідеї, нація повинна мати реальну оцінку наявного стану й визначити вектори розвитку майбутнього. Із початком повномасштабної війни українці показали світові свою зрілість як нації, патріотизм і єдність, а армія – мужність, героїзм та відданість. Згуртувавшись, суспільство підтримує власну армію морально й матеріально, а довіра до Збройних сил України зросла до 96 % (Грушецький, 2023).

За даними соціологічної групи «Рейтинг», у рамках Сімнадцятого загальнонаціонального опитування (17–18 серпня 2022 р.) абсолютна більшість респондентів ідентифікує себе як громадяни України (94 %). Українці почали пишатися і своєю державою, близько 97,6 % (17,0 % – скоріше пишався й 80,6 % – дуже пишався), відчують гордість за свою країну, і це – історичний максимум. Думки з цього питання є узгодженими й, що найголовніше, не спостерігаються відмінності між регіонами (Сімнадцяте загальнонаціональне опитування..., 2022). І це при тому, що до війни таких людей була третина, а майже кожен п'ятий у минулі роки відчував за країну сором. Зараз таких просто немає. Можна стверджувати, що мешканці України є одностайними у своїй громадянській гордості. Потрібно також відзначити, що немає відмінностей за показником гордості між групами респондентів за віком, статтю, типом населеного пункту та оцінкою матеріального стану родини. Припинилися й розбрати стосовно мови – немає окремого російськомовного та україномовного населення, а є громадяни соборної держави України. Українське суспільство, на думку Тетяни Любивої, протягом тривалого часу йшло до консолідації, його представники значною мірою ототожнювали себе з громадянами України та пишалися цим громадянством, а війна додатково пришвидшила ці зміни (Любива, 2022).

Вочевидь, що нинішня війна загострила в українців розуміння таких цінностей, як свобода й незалежна держава, патріотизм і громадянство, усвідомлення того, що всі інші суперечності та протиріччя – регіональні, культурні, мовні, політичні й геополітичні – є ніщо на тлі небезпеки втрати держави.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Богомолов, О. В., Данилов, С. І., Семиволос, І. М., Яворська Г. М. (2005). *Ісламська ідентичність в Україні*. Київ: AMES, 130.
- Віхров, М. (2021). Олексій Сокирко: «Відсутність знань про свою еліту в минулому формує комплекс меншовартості в сучасного українця». *Український тиждень*, 33 (717). Отримано 29.04.2023 з <https://tyzhden.ua/oleksij-sokyrko-vidsutnist-znan-pro-svoiu-elitu-v-mynulomu-formuie-kompleks-menshovartosti-v-suchasnoho-ukraintsia/>
- Грушецький, А. (2023). Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021–2022 роках. *КМІС*. Отримано 13.01.2023 з <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1174&page=1>
- Дашкевич, Я. (2011). Як Московія привласнила історію Київської Русі. *Учи неложними устами сказати правду*. Київ: Темпора, 828.
- Ідентичність: як зрозуміти, що я – українець? (2022). *Радіо свобода*. Отримано 25.08.2022 з <https://www.radio-svoboda.org/a/ukrayinska-natsia/31951984.html>.

- Любива, Т. (2022). Громадянська ідентичність мешканців України напередодні й в умовах війни. *Українське суспільство в умовах війни*: кол. моногр. Київ: Ін-т соціології НАН України, 284–292.
- Магда, Є. В. (2014). Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 5, 138–142.
- Масенко, Л. (2022). Як СРСР репресував українську мову. *Локальна історія*. Отримано 13.06.2022 з <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/iak-srsr-represuvav-ukrayinsku-movu/>
- Нагорна, Л. П. (2005). Ідентичність національна. *Енциклопедія історії України*: Т. 3. Київ: Наук. думка, 416–417.
- Огієнко, І. (1918). *Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу*. Київ: Вид-во книгарні Є. Череповського, 272.
- Огречук, А. (2022). Наміри Кремля: чому війна Росії проти України є геноцидом українського народу. *Радіо «Свобода»*. Отримано 04.08.2022 з <http://surl.li/hjkuc>
- Римаренко, Ю. І. (1995). *Національний розвій України: проблеми і перспективи*. Київ: Юрінком, 272.
- Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: ідентичність. патріотизм. Цінності. (2022) *Соціологічна група «Рейтинг»*. Отримано 23.08.2022 з https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnua_2022.html
- Степико, М., Черненко, Т. (2017). Українська ідентичність як визначальна. засада протидії російській агресії. *Стратегічні пріоритети*, 3 (44), 178–183.
- Тарапон, О., Потапенко, Р. (2021). Політика русифікації в Україні як засіб культурної асиміляції: історичний вимір. *Етнічна історія народів Європи*, 63, 121–127. <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2021.63.15>
- Ткаченко, О. (2021). Чому українці мають усвідомити важливість національної ідентичності. *Українська правда*. Отримано 22.02.2021 з <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/02/22/244016/>
- Хто ми? Портрет українців очима українців. (2021). *Український інститут майбутнього*. Отримано 29.09.2021 з <https://uifuture.org/publications/hto-my-portret-ukrayincziv-ochyma-ukrayincziv-2/>
- Bukrieva, I., & Afanasieva, L. (2022). The Markers of Territorial Identity in Melitopol, Ukraine. *Journal of Developing Societies*, 38(2), 144–165. <https://doi.org/10.1177/0169796X221098447>
- Dembitskyi, S., Kyrychenko, R., Salnikova, S., & Sydorov, M. (2022). The Value Dimension of Public Opinion in Ukraine during the Full Scale War and Its Role for Post-War Reconstruction. *Sociological Studies*, 2(21), 42–56. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-02-42-56>
- Kuzio, T. (1998). *Ukraine. State and Nation Building*. London: Routledge.
- Kyrychenko, R., & Salnikova, S. (2022). Dynamics of Aggressive Discourse on Ukraine and the West in the Russian Pro-Government Media in 2000–2022. *European Journal of Transformation Studies*, 12(2), 172–191.
- Motyl, A. J. (2022). A gang rape in Ukraine. Facts & Arts. Retrieved April 12, 2022 from <https://www.factsandarts.com/current-affairs/gang-rape-ukraine>
- Onuch, O. (2023). European Ukrainians and their fight against Russian invasion. *Nations and Nationalism*, 29(1), 53–62. <https://doi.org/10.1111/nana.12883>
- Salnikova, S., Klymenko, E., & Yemelianova, Y. (2022). Features of Consolidation of the Ukrainian Nation in the Conditions of Decentralization. *Lecture Notes in Networks and Systems*, Springer, Cham, 315, 329–340. https://doi.org/10.1007/978-3-030-85799-8_28
- Veira-Ramos, A., & Liubyva, T. (2020). Ukrainian Identities in Transformation. In: Veira-Ramos, A., Liubyva, T., Golovakha, E. (eds) *Ukraine in Transformation*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-24978-6_9

REFERENCES

- Bogomolov, O. V., Danylov, S. I., Semivolos, I. M., & Yavorska, G. M. (2005). *Islamic identity in Ukraine*. Kyiv: AMES, 130.
- Bukrieva, I., & Afanasieva, L. (2022). The Markers of Territorial Identity in Melitopol, Ukraine. *Journal of Developing Societies*, 38(2), 144–165. <https://doi.org/10.1177/0169796X221098447>
- Dashkevych, Ya. (2011). How Muscovy appropriated the history of Kyivan Rus. *Learn to tell the truth with a true mouth*. Kyiv: Tempora, 828.
- Dembitskyi, S., Kyrychenko, R., Salnikova, S., & Sydorov, M. (2022). The Value Dimension of Public Opinion in Ukraine during the Full Scale War and Its Role for Post-War Reconstruction. *Sociological Studies*, 2(21), 42–56. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-02-42-56>
- Hrushetskyi, A. (2023). Dynamics of Trust in Social Institutions in 2021–2022. *KIIS*. Retrieved January 13, 2023 from <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1174&page=1>
- Identity: how to understand that I am Ukrainian?* (2022). Radio Freedom. Retrieved August 25, 2022 from <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-natsia/31951984.html>.
- Kuzio, T. (1998). *Ukraine. State and Nation Building*. London: Routledge.

- Kyrychenko, R., & Salnikova, S. (2022). Dynamics of Aggressive Discourse on Ukraine and the West in the Russian Pro-Government Media in 2000-2022. *European Journal of Transformation Studies*, 12(2), 172–191.
- Liubyva, T. (2022). Civic identity of Ukrainians before and during the war. In: *Ukrainian society in wartime*. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 284–292.
- Magda, Y. (2014). The Challenges of Hybrid Warfare: Information Aspect. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 5, 138–142.
- Masenko, L. (2022). How the USSR repressed the Ukrainian language. *Local History*. Retrieved June 13, 2022 from <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/iak-srsr-represuvav-ukrayinsku-movu/>
- Motyl, A. J. (2022). A gang rape in Ukraine. *Facts & Arts*. Retrieved April 12, 2022 from <https://www.factsandarts.com/current-affairs/gang-rape-ukraine>
- Nagorna, L. P. (2005). National identity. *Encyclopedia of the history of Ukraine: Vol. 3*. Kyiv: Naukova dumka, 416–417.
- Ogrenchuk, A. (2022). The Kremlin's intentions: why Russia's war against Ukraine is a genocide of the Ukrainian people. *Radio Freedom*. Retrieved August 04, 2022 from <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-henotsyd-proty-ukrayintsiv-dokazy/31928332.html>
- Ohienko, I. (1918). *Ukrainian culture. A brief history of the cultural life of the Ukrainian people*. Kyiv: E. Cherepovskyi Publishing House, 272.
- Onuch, O. (2023). European Ukrainians and their fight against Russian invasion. *Nations and Nationalism*, 29(1), 53–62. <https://doi.org/10.1111/nana.12883>
- Rymarenko, Yu. I. (1995). *National development of Ukraine: problems and prospects*. Kyiv: Yurinkom, 272.
- Salnikova, S., Klymenko, E., & Yemelianova, Y. (2022). Features of Consolidation of the Ukrainian Nation in the Conditions of Decentralization. *Lecture Notes in Networks and Systems*, Springer, Cham, 315, 329–340. https://doi.org/10.1007/978-3-030-85799-8_28
- Seventeenth National Survey: Identity. Patriotism. Values (August 17–18, 2022). *Sociological group "Rating"*. Retrieved August 23, 2022 from https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html
- Stepyko, M., & Chernenko, T. (2017). Ukrainian Identity as Defining Ambush Countering Russian Aggression. *Strategic Priorities*, 3 (44), 178–183.
- Tarapon, O., & Potapenko, R. (2021). Russification Policy in Ukraine as a Means of Cultural Assimilation: Historical Dimension. *Ethnic History of European Nations*, 63, 121–127. <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2021.63.15>
- Tkachenko, O. (2021). Why Ukrainians should realize the importance of national identity. *Ukrainian Pravda*. Retrieved February 22, 2021 from <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/02/22/244016/>
- Veira-Ramos, A., & Liubyva, T. (2020). Ukrainian Identities in Transformation. In: Veira-Ramos, A., Liubyva, T., Golovakha, E. (eds) *Ukraine in Transformation*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-24978-6_9
- Vikhrov, M. (2021). Oleksii Sokyрко: «The lack of knowledge about one's elite in the past forms an inferiority complex in a modern Ukrainian». *The Ukrainian Week*, 33 (717). Retrieved April 29, 2023 from <https://tyzhden.ua/oleksij-sokyрко-vidsutnist-znan-pro-svoiu-elitu-v-mynulomu-formuie-kompleks-menshovartosti-v-suchasno-ho-ukraintsia/>
- Who are we? Portrait of Ukrainians through the eyes of Ukrainians*. (2021). Ukrainian Institute for the Future. Retrieved September 29, 2021 from <https://uifuture.org/publications/hto-my-portret-ukrayincziv-ochyma-ukrayincziv-2/>